

De Nachtwacht, misschien wel het meest beroemde schilderij van Rembrandt. Maar wie zien we eigenlijk op het schilderij, en waarom is het schilderij zo bijzonder? In deze extra aflevering ga ik daar dieper op in. Ik raad aan om een plaatje van de Nachtwacht bij de hand te houden, zodat je kan zien waar ik het over heb. Ik zet een linkje naar een plaatje van de Nachtwacht in de shownotes.

Je kan natuurlijk ook een kaartje voor het Rijksmuseum in Amsterdam kopen en deze podcast luisteren terwijl je voor de Nachtwacht zelf staat. Dat zou helemaal gaaf zijn. Maar goed, laten we beginnen.

In de Middeleeuwen bestond er nog geen politie zoals we die nu kennen. Maar er bestonden wel al boeven in die tijd, zoals straatrovers, overvallers en andere gespuis. Om de stad tegen hen te beschermen, werden er milities opgericht van vrijwilligers. Zo'n militie noemen we een schuttersgilde. Die hadden de taak om de orde, rust en veiligheid te handhaven in de stad. Vaak liepen ze 's nachts te patrouilleren door de stad, de zogenaamde nachtwacht. Zo zijn we ook al direct bij de verklaring van de naam van het beroemde schilderij gekomen.

Wist je dat dat niet de officiële naam is van het schilderij? Officieel heet het "*De compagnie van kapitein Frans Banninck Cocq en luitenant Willem van Ruytenburgh maakt zich gereed om uit te marcheren*". Een hele mond vol, dan is De Nachtwacht toch makkelijker.

Deze naam verklapt al een beetje wie de hoofdrolspelers zijn op het schilderij: Frans Banninck Cocq en Willem van Ruytenburgh. Dit waren de leiders van de Kloveniersgilde. Er waren verschillende schuttersgilden in Amsterdam, gegroepeerd per wapen dat ze gebruikten. Zo waren er de Handbooggilde die met pijl-en-boog schoten, Voetbooggilde die kruisbogen gebruikten en Kloveniersgilde die een soort musket gebruikten. Op de Nachtwacht zien we dus de Kloveniersgilde.

Schuttersgilden bestonden uit rijke burgers, die samen hun eigen gebouw hadden waarin ze konden oefenen met schieten. Dat was tegelijkertijd ook een soort sociëteit of clubhuis voor de gilde. Zo'n gebouw noemen we een doelen. In Amsterdam heb je nu nog de Voetboogsteeg, Handboogsteeg, Kloveniersburgwal en Oude Doelenstraat. Dat zijn allemaal straten waar doelen van de verschillende schuttersgilden zaten.

In de doelen hingen vaak schilderijen van de leden van de schuttersgilde. Zo'n schilderij noemen we een schuttersstuk. Ieder lid van de gilde betaalde om op zo'n schilderij geschilderd te worden. De Nachtwacht is het bekendste schuttersstuk, maar er zijn er nog veel meer gemaakt. In 1640 kreeg Rembrandt de opdracht om een schuttersstuk te maken van de compagnie van de kloveniers van kapitein Frans Banninck Cocq. Twee jaar later was het schilderij af.

Nu we meer weten over *wie* we zien op De Nachtwacht, kunnen we eens goed kijken *wat* we precies zien op het schilderij.

Mocht je De Nachtwacht nog nooit in het echt gezien hebben: stel je het als volgt voor. De Nachtwacht hangt aan het einde van de eregalerij in het Rijksmuseum. In deze eregalerij hangen de allerbelangrijkste Nederlandse kunstwerken en De Nachtwacht is het pronkstuk. Het schilderij is 4.5 meter breed en iets minder dan 4 meter hoog.

Als je naar het schilderij kijkt is het meest opvallend de twee mannen op de voorgrond. Links met de zwarte kleding en de rode sjerp zie je kapitein Frans Banninck Cocq en rechts in een wit pak zie je luitenant Willem van Ruytenburgh. Kapitein was de hoogste rang in een

compagnie en luitenant de eerste rang daarna. Deze twee mannen zijn de leiders en krijgen de belangrijkste plek op het schilderij, recht in het midden. De kapitein, links, heeft de hoogste rang van de twee en wordt nét iets groter geschilderd dan de luitenant. Het is duidelijk wie het belangrijkste figuur is.

Ze worden extra in de aandacht gezet omdat er een licht op ze lijkt te vallen, hoewel we niet kunnen zien waar het vandaan komt. Ze zijn als enigen van top tot teen in beeld en geven duidelijk de leiding. Hun houding lijkt te suggereren dat ze net het commando hebben gegeven om te beginnen met lopen.

Kapitein Banninck Cocq wijst de weg door zijn hand uit te steken. De schaduw van zijn hand valt op de kleding van de luitenant. Als je heel goed kijkt, kan je vlakbij deze schaduw, in de border op de kleding van de luitenant, het wapen van Amsterdam zien, met de drie Andreaskruisen. Met dit symbool wordt aangegeven dat het een echte Amsterdams gilde is, die door de schutters beschermd zal worden.

Rond de twee leiders staan nog maar liefst 30 andere personen afgebeeld. De meeste zijn moeilijk zichtbaar, maar als je goed kijkt kan je ze allemaal zien.

Drie personen op het schilderij zijn bezig met hun klover, het vuurwapen van de kloveniersgilde. De man in de rode kleding links is een geweer aan het laden. Tussen de man in het rood en Frans Banninck Cocq is een man zijn geweer aan het afvuren. Rechts van de luitenant is een man zijn geweer schoon aan het maken. Er kan geen misverstand over bestaan, dit is een schilderij van de kloveniers.

Een ander opvallend persoon op het schilderij is het meisje in het wit, links van de kapitein. Waarom dit mysterieuze meisje in een duur jurkje 's nachts tussen de schutters loopt is niet helemaal duidelijk. Ze wordt gezien als de mascotte van de kloveniers. Het meisje heeft een riem om, waaraan een dode kip hangt aan zijn pootjes. De klauwen van de kip zijn duidelijk zichtbaar. Deze klauwen verwijzen naar de clauweniers, een andere uitspraak van kloveniers. De klauwen van de kip zijn dus een symbool voor de kloveniers en daarom opgenomen in het schilderij.

Sommige mensen vinden dat het meisje erg lijkt op Rembrandts eerste vrouw Saskia Uylenburgh. Als je kijkt naar andere tekeningen van Saskia, kan je inderdaad wel overeenkomsten zien in hun gezichten. Maar of Rembrandt haar hier geschilderd heeft, is niet duidelijk.

Nog een aantal opvallende figuren op het schilderij:

- Rechts van de luitenant zie je een hond lopen tussen de mannen. Er valt geen licht op, dus de hond is een beetje moeilijk te zien.
- Helemaal rechts zie je een man met een trommel. Dit was de enige man die niet hoefde te betalen om geschilderd te worden, omdat zijn inkomen daarvoor te laag was. Maar hij heeft toch een plekje op het schilderij gekregen.
- Misschien staat Rembrandt zelf ook op het schilderij. Je kan hem zien tussen de man die de vlag draagt en de man met de helm op, links achter de kapitein. Daar is een gedeelte van een hoofd te zien van een man met een pet op. Het is nooit bewezen, maar deskundigen denken dat het Rembrandt zelf is.

Een van de meest bizarre feiten van De Nachtwacht is, dat het schilderij vroeger een stuk groter was. Toen het schilderij af was, hing het in de grote feestzaal van de

Kloveniersdoelen. In 1715 werd besloten het schilderij op te hangen in het Paleis op de Dam, toen nog het stadhuis van Amsterdam. Maar het schilderij was te groot om te hangen op de plek waar ze hem wilde hebben. Dus... hebben ze er een stuk vanaf gehaald. Daarom is het schilderij tegenwoordig ruim een meter kleiner dan oorspronkelijk.

Sinds 1885 hangt het schilderij in het Rijksmuseum en sinds 1906 in de aparte zaal van het Rijksmuseum waar het nu nog hangt.

Vlak voordat de Tweede Wereldoorlog begon, in 1939, is De Nachtwacht samen met andere belangrijke schilderijen in veiligheid gebracht. Men was zowel bang dat de schilderijen geroofd zouden worden, als dat het Rijksmuseum per ongeluk gebombardeerd zou worden. De Nachtwacht is eerst naar een kasteel in Noord-Holland gebracht en later naar een ondergrondse bunker in Maastricht. Deze ondergrondse bunker lag in een oude mijngang in de Sint-Pietersberg. De Nachtwacht was te groot om normaal in de bunker te passen, dus moest het opgerold worden. De opgerolde Nachtwacht had een diameter van meer dan 60 centimeter. De Nachtwacht is de Tweede Wereldoorlog zonder schade doorgekomen en hangt sinds 1945 weer in het Rijksmuseum.

Hiermee kom ik aan het einde van deze aparte aflevering over De Nachtwacht. Ik hoop dat je iets nieuws geleerd hebt over het belangrijkste Nederlandse kunstwerk.

Als je de kans hebt, zou ik natuurlijk sowieso aanraden om hem eens in het echt te bezoeken in het Rijksmuseum. Ik zou ook aanraden om eens te kijken bij het Amsterdam Museum, vlakbij de Kalverstraat. Daar zit de gratis toegankelijke schuttersgalerij, waar maar liefst 15 schuttersstukken hangen.

Ik hoop dat je een beetje Nederlands geleerd hebt en tot de volgende aflevering!

Moeilijke woorden

Gespuis: boeven en ander slecht volk

Militie: groep burgers die politietaken op zich genomen hebben

Patrouilleren: bewaken

Compagnie: legeronderdeel

Sociëteit: Besloten clubhuis

Pronkstuk: meest kostbare voorwerp

Sjerp: band ter versiering over de borst

Borduursel: geborduurd stuk. Borduren is een handwerk.

Bunker: gebouw ter verdediging, vaak van beton